

UPUTA O PREVOĐENJU TEKSTOVA RIMSKE LITURGIJE NA ŽIVE JEZIKE

Uvod

Da bi se lakše i pravilnije primjenjivala liturgijska obnova zacrtana u dokumentima Drugoga vatikanskog sabora, Sveta je stolica u posaborskom razdoblju susljedno objavila pet veoma značajnih dokumenata u jedinstvenom nizu: "Upute za pravilno primjenjivanje Konstitucije o svetoj liturgiji Drugoga vatikanskog sabora". One se označavaju rednim brojevima po redosljedu objavljivanja i početnim riječima. Ovdje ćemo ukratko navesti svaku od tih uputa da bismo pravilnije ambijentali ovu posljednju, upoznali se s njezinim sadržajem i pravilnije shvatili smjernice koje predlaže.¹

Prvu, "Inter Oecumenici", izradila je Kongregacija za obrede i "Savjet" za primjenu liturgijske konstitucije a objavljena je 26. rujna 1964. Sadržavala je opća načela za urednu primjenu liturgijske obnove.

Tri godine poslije toga, 4. svibnja 1967., objelodanjena je *druga* Uputa, "Tres abhinc annos". Ona je učvršćivala naknadne prilagodbe Reda mise.

Treća uputa, "Liturgiae instaurationis", 5. rujna 1970. pripremila je Kongregacija za bogoštovlje, koja je naslijedila Kongregaciju obreda i "Consilium". Ta je se uputa prvenstveno bavila ulogom biskupa u liturgijskoj obnovi na svome području.

Potom se liturgijska obnova usredotočuje na preuređenje latinskih izdanja liturgijskih knjiga i njihovih prijevoda na suvremene jezike. Nakon što je taj period uglavnom završio, nastupio je period praktičnih iskustava što je zahtijevalo duži period vremena. Apostolskim pismom "Vicesimus quintus annus" od 4. prosinca 1988., papa Ivan Pavao II. obilježio je 25. obljetnicu saborske Konstitucije čime je započeta nova faza preispitivanja, upotpunjavanja i konsolidacije liturgijske prakse. Dana 25. siječnja 1994. Kongregacija za bogoštovlje i sakramente još više je usavršila taj proces objavljivanjem *četvrte* "Upute za pravilno primjenjivanje liturgijske konstitucije Drugoga vatikanskog sabora", "Varietates legitimae" koja uređuje odnos Rimske liturgije i inkulturacije.

Peta uputa za pravilno primjenjivanje Konstitucije SC

U veljači 1997. g. sv. Otac papa je zatražio od Kongregacije za bogoštovlje i sakramente da učini korak naprijed u ozakonjenju zaključaka koji su doneseni u višegodišnjoj suradnji s biskupima u pitanjima liturgijskih prijevoda, povodom obljetnice, kako je već rečeno, 4. XII. 1988. Kao posljedica toga, 20. ožujka 2001. Sveti otac je potvrdio *petu* posaborsku "Uputu za pravilnu primjenu Konstitucije o liturgiji Drugoga

¹ U ovom se prikazu obilato koristim uvodnim napomenama Upute i sažetkom koji je objavljen prigodom službenog predstavljanja u Rimu a dostupan je i na vatikanskim internet stranicama.

vatikanskoga sabora", "*Liturgiam authenticam*", koja je stupila na snagu 25. travnja 2001. Uputa *Liturgiam authenticam* služi kao interno uputstvo za prevođenje tekstova Rimske liturgije na žive govorne jezike, kako je to određeno u 36. br. Liturgijske konstitucije:

Peta uputa započinje naglašavajući saborski poticaj nastojanjima Svetoga oca i biskupa po čitavom svijetu, utvrđujući događaj liturgijske obnove i naglašavajući istovremeno nužnost trajnog bdjenja koji će omogućiti identitet Rimskoga obreda na čitavom svijetu. U tom pravcu, Uputa preuzima primjedbe iz 1988. koje je dao Papa Ivan Pavao II., tj. njegovu želju da se prijeđe početna faza i uđe u razdoblje poboljšana prevođenja liturgijskih tekstova. Zbog toga ova uputa otvara za novo formuliranje načela po kojima će se priređivati prijevodi u svjetlu tridesetogodišnjega iskustva uporabe govornih jezika u liturgiji.

Uputa *Liturgiam authenticam* zamjenjuje sve odredbe koje su do tada objavljene o liturgijskim prijevodima, osim 4. upute i "Variatates legitimaе", naglašavajući da četvrtu i petu uputu treba razumjeti kao međusobno upotpunjavanje. Novi se dokumenat više puta poziva na novo razdoblje u prevođenju liturgijskih tekstova.

Dokumenat se u stvarnosti morao suočiti s činjenicom da u nekoliko stranica predstavi načela koja će se primjenjivati na stotine sadašnjih jezika koji se upotrebljavaju u liturgijskim slavljinama po svijetu. Uputa se ne obazire na konkretno tehničko jezično nazivlje niti humanističke znanosti, već svoja zapažanja ograničava prvenstveno na pastoralnu praksu.

Izbor govornih jezika u liturgijskoj uporabi

U liturgiji treba upotrebljavati samo one govorne jezike koji su rašireniji, izbjegavajući uvođenje više jezika u jednom narodu čime se potiče razdvajanje naroda u malene skupine što je prigoda za prepirke. U odabiru jezika koji se uvodi u liturgiju, treba voditi računa o tome koliki je broj svećenika, đakona i laika suradnika koji se mogu bez poteškoća služiti tim jezikom, raspoloživost prevoditelja na dotični jezik te praktične mogućnosti koje uključuju ekonomske probleme stvaranja i objavljivanju prijevoda prikladnih za bogoslužje.

Dijalekti koji nemaju oslonac u baštini akademske i književne tradicije negoda naroda, neka se ne prihvaćaju kao liturgijski jezici u strogom smislu te riječi, premda se oni mogu upotrebljavati u Molitvi vjernih, u tekstovima za pjevanje ili u nekim dijelovima homilije. Uputa potom donosi sažetak posuvremenjene procedure koju treba slijediti u Konferenciji biskupa, u zajedništvu sa Svetom stolicom, kod određivanja potpunoga ili djelomičnoga pripuštanja u liturgiju određenoga jezika.

Prevođenje liturgijskih tekstova

Srčika je Upute novo i svježije izlaganje načela i popratnih primjedbi koja trebaju ravnati rad na prevođenju liturgijskih tekstova na govorni jezik. Dokumenat osobito naglašava svetost liturgije i potrebu da i prijevodi brižljivo respektiraju to obilježje.

Rimski obred, kao i sve druge velike liturgijske obitelji u povijesti Katoličke crkve, ima svoj vlastiti stil i strukturu što treba poštovati, koliko je to moguće, i u prijevodima. Uputa se poziva na različite papinske prethodne dokumente koji dotiču pitanje prevođenja liturgijskih tekstova ističući načelo primjene ne toliko kreativnosti koliko brige za vjernost i točnost u prevođenju latinskih tekstova na žive jezike, vodeći računa o posebnostima kojim se jezik izriče. Trebamo suočiti posebna pomagala kod pripreme prijevoda koji su

određeni za područja koja su u novije vrijeme evangelizirana te Uputa uzima u obzir i uvjete u kojima se prilagodba većine nekoga teksta ili obreda može ostvariti primjenjujući rješenja koja su izloženo u uputi “*Varietates legitimae*”.

Korištenje drugih tekstova kao olakšanje prevođenja

Korisnost uspoređivanja s tekstovima iz drevnih liturgijskih izvora preporučuje se i potiče, premda se naglašava da je tekst tipskog izdanja, tj. izdanje na modernom latinskom jeziku, uvijek polazište za prevođenje. Tamo gdje latinski jezik koristi nazivlje koje je poteklo iz drugih drevnih jezika (npr. *Aleluja*, *Amen*, ili *Kyrie eleison*), ti se izričaji mogu sačuvati u svom izvornom izričaju. Neo-Vulgata, sadašnji prijevod Biblije na latinski, treba uzeti u obzir kao dopunsko sredstvo kor pripremanja biblijskih prijevoda za liturgijsku uporabu.

Rječnik

Odabrani rječnik za liturgijske prijevode treba biti lako shvatljiv osobama kojima je namijenjen te izražaj dostojanstva i izvornog retoričkog ritma, izričaj usmjeren prema pohvalama i bogoslužju kako bi izrazio poštovanje i zahvalnost slavi Božjoj. Rječnik tih tekstova ne smije se, između ostaloga, shvatiti kao nutarnje raspoloženje vjernika, nego prije svega kao izražaj objavljene Riječi Božje.

Prijevodi moraju biti oslobođeni svake pretjerane ovisnosti o modernim načinima izražavanja, i, općenito, od psihologiziranog načina govora. Oblici arhaičnog kolorita mogu se pokazati prikladne za pravi liturgijski vokabular.

Liturgijski tekstovi nisu posve samostalni niti odijeljeni od okružja običnog kršćanskog života. Na homiliju i katehezu spada da rasvijetli i protumači smisao te razjasni sadržaj pojedinih tekstova. U liturgijskim tekstovima ne smije biti diskriminacije kršćana nekatolika, Židova ili drugih religija, ili pak negiranja sveopće jednakosti ljudskog dostojanstva.

Rod

Mnogi jezici posjeduju imenice i zamjenice koje se odnose općenito i na muški i na ženski rod. Izbjegavanje tih izričaja, osobito ako su posljedica početne težnje semantičkog razvitka, nije razborito niti nužno, jer nije nužna karika u nizu lingvističkog razvoja. Preporučuje se uporaba kolektivnih imenica i onih tradicionalnih naziva koji su sačuvani u načinu izražavanja a njihovo bi ukidanje moglo kompromitirati značenje ili osiromašiti rječnik koji izražava jedinstvenost ljudskoga bića, kao u prijevodu hebrejske riječi “adam”, grčkoga “anthropos” ili latinskoga “homo”. Isto tako, neka mehanička zamjena gramatičkog broja, ili udvajanje izričaja koji postaje muško ili žensko, nije prikladan način postizanja svrhe prave uključenosti.

Tadicionalni gramatički rod osobâ Trojstva treba ostati (kao što je ustaljeno). Izričaji ili termini kao “*Filius hominis*” (Sin čovječji) i “*Patres*” (Oci) neka se koriste u prijevodu jasno, svaki put kad se susretnu u biblijskim ili liturgijskim tekstovima. Zamjenica ženskog roda neka ostane svaki put kad se odnosi na Crkvu. Termini koji izražavaju srodstvo ili rodbinstvo i gramatički rod anđela, đavala i poganskih božanstava prevode se i njihov rod ostaje, imajući na pameti praksu izvornog teksta i tradiciju određenoga modernog jezika.

Prevođenja nekoga teksta

Prijevod treba težiti za tim da ne proširuju niti sužavaju značenje izvornih termina, dok glagoli koji prizivaju u pamet (podsjećaju) ustaljene promidžbene izraze komercijalnog sadržaja ili s nekim političkim, ideološkim ili sličnim prizvukom, treba izbjegavati. Priručnici stilistike za stručnu ili popularnu uporabu nekoga govornoga jezika ne mogu se koristiti nekritički, jer Crkva posjeduje specifične teme koje treba prenijeti te načina izražavanja koji je vlastit Crkvi.

Prijevod mora biti obilježen suradničkim nastojanjem usmjerenim što je moguće većem kontinuitetu između izvornika i teksta prevedenog na narodni jezik. Prevoditelj mora biti imati ne samo osobitu osposobljenost nego i povjerenje u Božje milost i duh molitve kako bi bio raspoložen prihvatiti od drugih popravke svoga djela. Kada se pokaže potreba veće usklađenosti određene liturgijske knjige s ovom Uputom, neka se takvi popravci obave odjednom da bi se izbjegle neprilike i dojam neustaljenog kontinuiteta u liturgijskoj molitvi.

Biblijski prijevodi

Osobitu pažnju treba posvetiti prijevodu Svetoga pisma za liturgijsku uporabu, rad treba katkad voditi računa o utemeljenoj egzezezi teksta, ali smjerajući na tekst koji će biti prikladan liturgijskoj uporabi. Neka se jedan jedini prijevod upotrebljava na području određene Konferencije biskupa i treba biti jednak za isti odlomak u različitim dijelovima grupe liturgijskih knjiga. Treba težiti da u svakom jeziku stil bude specifično sakralan, usklađen s ustaljenim rječnikom katoličkog naroda, i - koliko je to moguće - s glavnim katehetskim tekstovima. Sve sumnje koje se odnose na kanonsko porijeklo teksta i ispravnu raspoređenost neka se rješavaju pozivajući se na Neo-Vulgatu.

Konkretno slike koje stvaraju neke riječi prema figurama vlastita lingvističkog stila, kao npr: "prst", "ruka", "lice" Božje, Božje "hodanje", izričaji kao "tijelo" i slični, neka se svaki put prevode literarno a ne da se zamjenjuju apstraktnim pojmovima. To su, u stvari, figure tipične biblijskom tekstu i one trebaju takve i ostati.

Ostali liturgijski tekstovi

Načela za prevođenje Biblije za uporabu u liturgiji primjenjuju se, općenito, i na prijevode ostalih liturgijskih molitava. Istovremeno treba priznati da je formulacija liturgijske molitve, premda je podložna na neki način kulturnim odrednicama naroda koji ih koristi, liturgijska molitva ulazi na svoj način kao dio procesa stvaranja iste kulture, i nije u tome samo pasivan promatrač. Liturgijski jezik može se, dakle, razborito razlikovati od redovitoga govornog jezika, ali i da istovremeno odražava nešto bolje. Ideal će biti razvijanje dostojanstvenog narodnog jezika u određenom kontekstu, jezika koji je predodređen za kult.

Liturgijski rječnik treba sadržavati karakteristična načela Rimskog obreda, temeljiti se na patrističkim izvorima i biti usklađen s biblijskim tekstovima. Preporučuje se usklađivanje prijevoda na suvremene jezike s uporabom u "Katekizmu Katoličke crkve" i da koristi različite termine svaki put kad se oni odnose na posvećene osobe i predmete tako da se izbjegn timer pometnje s uporabom tih stvari u svaganjem životu.

Sintaksa, stil i literarna vrsta su bitne sastavnice pri stvaranju vjerna prijevoda. Odnosi među pojedinim rečeničnim sklopovima, prije svega kad odražavaju zavisnost i

figuru, neka se vjerno čuvaju. Glagole treba prevesti precizno poštujući osobu, broj i član. Veća je sloboda dopuštena kod prevođenja zamršenijih sintaktičkih struktura. Trajno treba imati na pameti da su liturgijski tekstovi namijenjeni javnom izgovaranju ili pjevanju.

Specifična teologija teksta

Specifična su načela za prevođenje euharistijskih molitava (anafora, kanona), Vjeronanja (u kome glagol treba staviti u prvo lice jednine: “vjerujem”, a ne “vjerujemo”), postavka i nutarnji raspored liturgijskih knjiga te za njihove uvodne napomene i odredbe. Njih se treba držati kod opisa pripreve prijevoda od strane Konferencije biskupâ, u nužnom postupku odobravanja i potvrde sakramentalnih obrazaca kao i potrebe da bude samo jedan liturgijski prijevod za svaku određenu skupinu, osobito ako se to odnosi na Red mise. Sve to treba ponovno biti odobreno.

Raspodjela prevodilačkog posla i komisije

Priprema prijevoda je prije svega težak teret biskupima i oni, naravno, trebaju priskočiti u pomoć stručnjacima. U svaki rad na prevođenju moraju se izravno uključiti barem neki biskupi, ne samo tako da izravno i osobno kontroliraju konačne tekstove, nego prije svega aktivno sudjelujući u različitim pripravnim fazama. Premda nije svaki biskup jezični stručnjak za svoj teritorij, biskupi moraju preuzeti kolegijalnu odgovornost za liturgijske tekstove i zajedničku strategiju kod uporabe različitih jezika na pastoralnom području.

Uputa jasno izlaže postupak (na liniji koja najviše odgovara onoj koja je sada aktualna) odobravanja tekstova od strane biskupa i njihovo predstavljanje za reviziju i potvrdu od strane Kongregacije za bogoštovlje. Dokumentat posvećuje određen prostor isticanju važnosti liturgijskih poslova koji spadaju na Svetu stolicu, temeljeći se osobito na motu proprio Njegove Svetosti Ivana Pavla II. “Apostolos suos” iz 1998. u kojoj se razjašnjava narav i uloga Konferencije biskupâ. Postupak slanja na odobrenje, osim što je znak zajedništva biskupa s Papom, ima i vrijednost poboljšanja podnesenih stvari. To je garancija kvalitete tekstova i one idu za tim da liturgijska slavlja partikularne Crkve (biskupije) budu u potpunosti usklađena s predajom Katoličke crkve nastale tijekom stoljeća i na svim dijelovima svijeta.

Tamo gdje se pokaže prikladna i nužna suradnja između biskupa koji se služe istim jezikom, spada na Kongregaciju za bogoštovlje i sakramente da uspostavi mješovite komisije, osobito ako to traže biskupi. Takve komisije nisu autonomne niti predstavljaju sredstvo komuniciranja između Svete stolice i konferencije biskupa. Oni nemaju određenu ulogu nego su jednostavno u pastirskoj službi biskupa. Uključeni su isključivo u prevođenje tipskih latinskih izdanja, ali ne i za stvaranje novih tekstova na živom jeziku, niti za stvaranje teoretskih pitanja, niti kulturalnih prilagodba, niti se povezuju sa sličnim ustanovama drugih lingvističkih grupa.

Uputa preporučuje da barem neki biskupi budu članovi liturgijske komisije Konferencije biskupâ kojoj pripadaju. U svakom slučaju, “mješovitom” komisijom upravljaju biskupi članovi u skladu s pravilnikom koji treba potvrditi Kongregacija za bogoštovlje. Ti statuti trebaju dobiti odobrenje svih konferencija biskupa kojima pripadaju. Ako to ne bude moguće, Kongregacija za bogoštovlje može intervenirati kod redigiranja i odobriti pravilne svojom vlašću.

Takve komisije - kako izlaže dokumenat - rade na usklađivanju raspoloživih materijala za pojedine konferencije biskupa, na način da npr. neka konferencija može načiniti prvi nacrt prijevoda, a druge konferencije biskupa ga postupno doraduju da bi se poboljšao taj tekst kako bi bio općenito uporabljiv.

“Mješovite komisije” ne idu za tim da zamijene nacionalne ili dijecezanske liturgijske komisije niti mogu pokrivati njihove uloge. Polazeći od činjenice da je njihova uloga veoma značajna, sve osobe, osim biskupa, koje su uključene u rad takvih mješovitih komisija trebaju dobiti “nihil obstat” od Kongregacije za bogoštovlje i sakramente prije nego postanu punopravni članovi. Kao i svi drugi koji su s komisijom ugovorom privremeno povezani kao suradnici, trebaju obavljati svoju službu u apsolutnoj tajnosti i anonimnosti. Postojeće komisije trebaju uskladiti vlastite pravilnike s ovom uputom i dostaviti je Kongregaciji za bogoštovlje u roku od dvije godine od ustanovljenja.

Dokumenat naglašava potrebu da Sveta stolica potrebuje liturgijske prijevode, osobito na glavne svjetske jezike, te njezinu želju da bude tijesno uključena u proces njihove pripreve. To općenito označava različita tijela koja Kongregacija za bogoštovlje može ustanoviti za razrješavanje problema prevođenja na različite jezike.

Novi tekstovi

Odsjek o novim tekstovima naglašava da je njihova svrha u biti to da iziđu ususret istinskim kulturalnim i dušobrižničkim potrebama. Zbog toga to spada isključivo u djelokrug Konferencije biskupâ, a nikako ne na mješovite komisije za prevođenje. Novi tekstovi trebaju poštivati stil, strukturu, rječnik i druga tradicionalna obilježja Rimskog obreda. Osobito su važni himni i pjesme, zbog snage njihova utjecaja na osobe i na pamćenje. Takvi materijali na suvremenom jeziku trebaju se podložiti općoj reviziji a Konferencije biskupâ su pozvane da reguliraju pitanja u skladu s Kongregacijom u roku od pet godina.

Uputa završava nizom kratkih tehničkih odsjeka koji sadržavaju usmjerenja s obzirom na objavljivanje liturgijskih knjiga, što uključuje “copyright”, i postupak kod prevođenja liturgijskih tekstova vlastitih biskupija i redovničkih zajednica.

Fra Marko Babić